

ESSAY - Gert Hekma

GEHEIME HOMOSEKS OP PUBLIEKE TOILETTEN

Publieke toiletten hebben een belangrijke rol gespeeld in de erotische cultuur van velen, met name van mannen op zoek naar seks met andere mannen. Dit artikel bespreekt aan de hand van een expositie over seks op openbare toiletten de geschiedenis van geheime homoseks op urinoirs, secreten en krullen.

De Franse kunstenaar Marc Martin verzorgt sinds twee jaar een serie exposities over seks in publieke toiletten. Het begon in het Berlijnse Schwules Museum in 2017/8 met een groot boek *Fenster zum Klo. Hommage an den Klappensex* (Klappe is Duits voor pisbak). In 2019 volgde een tentoonstelling in Parijs waarna een vertaling van het uitverkochte Duitse boek verscheen: *Les tasses. Toilettes publiques, affaires privées*. Deze grote boeken van 300 pp. bevatten naast essays en foto's vooral interviews met mannen die pisbakken bezochten. Het Franse boek kreeg de *Prix Sade 2020*. Martin maakte ook nog een duur fotoboek genaamd *Dur Labeur* rond hetzelfde thema. De ingekorte Vlaamse catalogus bij de expo in Brussel van september 2020 lijkt een voorafschaduwing voor een volgende expositie in Nederland.

Voor zo'n expo zijn goede redenen. Allereerst valt op te merken dat op veel plekken in bijna de hele wereld publieke seks op toiletten voorkomt, bijvoorbeeld sinds de 18de eeuw in Nederland op secreten en sinds 1834 in Parijs op *vespasiennes*. Het is vrijwel exclusief mannelijk gedrag van homo, hetero en bi, al dan niet gehuwd, arm en rijk, jong en oud, alle kleuren. Homoseks van

mannen onder elkaar is meestal openbaar omdat daarvoor weinig privéruimte bestaat. Het gaat om verboden gedrag helemaal als het publiek gebeurt zoals in urinoirs en parken. Het vindt plaats op toiletten in warenhuizen, bioscopen, stations, sportfaciliteiten, gevangenissen, op scholen en universiteiten, bij benzinstations, of gewoon op pisbakken. De mannen die ze gebruiken; doen het tevens op andere publieke plekken zoals op oevers van rivieren, kanalen, meren, zeeën en op desolate plaatsen zoals in verlaten fabrieken en ruïnes. In New York bijvoorbeeld waren ontakelde pieren een plaats waar mannen elkaar vonden in de periode 1960-80.

Pisbakken

De urinoirs werden indertijd in Parijs en elders aangelegd om straatwerkers te gerieven die op straat hun behoeftes moesten doen. Omdat nu op bouwplaatsen wordt voorzien in gelegenheden om naar de wc te gaan, hebben veel steden openbare gemakken afgeschaft. Voor vrouwen zijn er zelden toiletkansen op straat behalve in Parijs waar nu publieke wc's voor beide geslachten

Een Amsterdamse krul
Bron: Jirka Matousek (CC BY 2.0)

zijn, soms gratis en soms betaald. Dat was vroeger ook wel het geval, bijvoorbeeld in steden zoals Berlijn. Ook vandaag zou dit in onze Vlaamse en Nederlandse steden gewenst zijn, eventueel in combinatie met andere functies: een toilet met een kiosk voor koffie, hapjes, kranten of tabak.

Die urinoirs kwamen in vele vormen en maten. Alleen om te plassen, soms om te zitten voor de grote boodschap, boven- of ondergronds, tegen een (kranten)kiosk of eettent aangebouwd, met condoom-, sigaretten- of snoepautomaten, en soms met een toezichthoudende toilet dame of -heer die betaling vroeg. Helmut Schmidt liet als burgemeester van Hamburg boven de wastafels spiegels installeren die van één kant (voor de politie) doorzichtig waren zodat ze vozende mannen op heterdaad konden betrappen. Net als de bezoekers die lampen verwijderden om de pisbakken schemerig te houden sloeg de Duitse flikkeractivist Corny Littmann die spiegels kapot omdat hij geen ongewenste voyeurs wilde. De Amerikaanse socioloog Laud Humphreys stelde zich bij zijn onderzoek in 'tearooms' (term in de VS voor pisbakken, in het VK wordt vooral de term 'cottage' gebruikt) op als een passieve bezoeker die in de gaten hield of er agenten, potenrammers of 'gewone' bezoekers de rust van vaste gasten kwamen verstoren. In Amsterdam waren er hele discussies over hoe de 'krullen' (een ander Nederlands woord voor pisbakken) eruit moesten zien en hoe de politie er toezicht op kon houden. Er kwam halverwege de vorige eeuw een regel in Nederlandse steden dat je er hooguit 5 minuten mocht ophouden en dat je op cruiseplekken niet mocht rondhangen – een regel die ook gold voor mannen die dames zochten.

Die homoseks vond buiten plaats want de betrokken mannen konden het vroeger (in de tijd dat sodomie, met name seks tussen mannen, verboden was en zwaar bestraft werd) zeker niet thuis doen omdat daar andere mensen woonden die het niet mochten weten, zoals hun gezinnen, hospita's of anderen. Zowel die seks

als de locaties waren taboe, het was dus logisch dat de mannen dat geheim hielden. Verboden op homoseks waren een stimulans voor hen om plekken in de buitenlucht te zoeken zoals dat ook gold voor ongetrouwde heterostellen. Maar de seksuele lusten van mannen onder elkaar waren promiscuër dan die met vrouwen; die trouwen en houden het vaak bij één persoon. Dat geldt ook voor de meeste lesbiennes die niet zo pansexueel zijn maar het gelukkig steeds meer worden.

Die publieke seks was democratisch want iedereen mocht meedoen

Die publieke seks was democratisch want iedereen kon meedoen: alle klassen, leeftijden, kleuren en voorkeuren. Toen in Nederland vrijgezelle gastarbeiders en buitenlanders kwamen, hadden ze verschillende opties voor seks: vrijgezelle meisjes die en masse vielen voor de aantrekkelijke (Surinaamse, Arabische, Zuid-Europese en Hindoeestaanse) jongemannen, prostitutie, of homoseks. Het was een lust die rijk en arm deelden. Soms ging het om betaalde seks, maar meestal niet. Homoseks was een attractie want heteroseks kostte juist geld: voor een huwelijk, huis, kinderen of hoeren. Tegelijk hadden heterovrouwen vele redenen waarom ze geen seks wilden: ze waren ziek of zwanger, hadden geen zin, last van hoofdpijn of vaginisme (pijn bij vaginale penetratie), ze hadden morele en kerkelijke bezwaren of wilden geen anonieme seks. Dat mannen het met elkaar deden was makkelijker. Zoals een man eens tegen mij zei: op een urinoir zie je het eerst wat je elders het laatst ziet. Mannen die van hun werk kwamen gingen daarna langs zo'n plek of deden dat als ze 's avonds hun hond uitlieten. De seks was makkelijk, direct en kostte niks.

Ervaringen van bezoekers

De urinoirseks was ook leerzaam. In het boek vertelt een man dat hij bij z'n schoolgang in Parijs op en neer van huis naar gymnasium langs een tiental bakken kwam en daar de praktijk leerde en als volwassene de kennis uit zijn jeugd een leven lang toegepast. Dat zal voor meer jongens gelden. Verboden goed gedijt goed. Bij veel relaties waren jonkies betrokken die nog geen seksuele keuzes hadden gemaakt. In Nederland bezocht Hans van Maanen al op zijn tiende urinoirs. In de VS waren schrijver Edmund White en kunstenaar David Wojnarowicz er vroeg bij. Als je geen voorlichting krijgt ga je die zelf zoeken.

We denken nu vaak in termen van homo en hetero, maar op een pisbak speelde dat niet zo. Hetero's vonden vrouwelijke mannen wel geil en homo's vielen vaak op stoere arbeiders, of die heren wilden gewoon geile seks. Hoewel het idee is dat seks op krullen anoniem en zonder woorden is, maken de interviews die opgenomen zijn in het boek duidelijk dat het mischien vaak zo gaat, maar niet altijd. Op pisbakken ontstaan liefdes, relaties en vriendschappen en spreken de mannen met elkaar. Seks kan persoonlijk en intiem zijn. Op sommige plekken ontstaat ruimte voor bijzondere wensen. Zo schreef Maurice van Lieshout niet over een urinoir maar over de parkeerplaats Het Mollebos langs de A12 bij Utrecht waar leeren SM-liefhebbers hun kinky interesses deelden. In Parijs waren een oude legerplaats in het bos van Verrières en de oevers van de Seine bij Gare d'Austerlitz locaties waar die voorkeuren afgetast werden en op een weiland in het noorden van de stad ontmoetten Arabische mannen elkaar. Het was een rijke en diverse sekscultuur voor de heren der schepping.

Ontmoetingsplekken zoals urinoirs en andere publieke plaatsen, dienden het homoplezier van mannen maar omwille van verbod en taboe waren ze naast geil ook gevaarlijk. De politie en, vaker, vergramde burgers traden er op tegen personen die lust zochten; ze arresteerden of beroofden hen, of pleegden geweld en zelfs moord. Het waren, en zijn, geen veilige locaties. Maar de dreiging van geweld maakt(e) het ook spannende plekken net zoals de viezigheid en stank op de toiletten ze van ongewenste tot aantrekkelijke situaties maakten en maken voor de bezoekers. De eventualiteiten van het leven konden dus positief en negatief ervaren worden. Bij mijn onderzoek naar homomoorden in Nederland vond ik tot dusver meer dan 100 gevallen sinds 1955 op cruiseplekken, waaronder zowel moord door schandknepen (jongens die tegen betaling met mannen seks hebben), als partnerdodingen. *Black lives matter* maar dat geldt ook voor homolevens die al te vaak worden bedreigd – denk aan de sodomievervolgingen in de Republiek van de 18de eeuw die vele onschuldige slachtoffers maakten.

De meeste van deze thema's komen aan de orde in de boeken van Marc Martin: de geschiedenis, het privégebruik van publieke ruimtes, het democratische en diverse gehalte, de parfum van het verbod, de grens tussen de genders, de wet en de arrestaties, hygiën(ism)e, en de veranderingen in deze cultuur. De sodomieten gingen op secreten, houten stellages onder bruggen, om hun behoeftes te doen en tevens sekspartners te ontmoeten. Toen was de gracht het riool; later ontstonden schonere pisbakken dankzij riolerings- en waterleiding. Die urinoirs hadden hun gouden tijd van 1880 tot 1980 en zijn nu vaak verdwenen. Vandaag zijn er bijna 300 cruiseplaatsen in Nederland die homo's en steeds meer hetero's gebruiken; zeker in deze coronatijden nu sauna's, donkere kamers en seksclubs dicht zijn.

Instellingen die ook weer aan het verdwijnen zijn en op hun beurt plaatsmaken voor apps zoals Grindr en BullChat. Publieke seks is in de meeste landen nog steeds verboden. Toch bood en biedt het homo's bijzondere kansen van plezier voorbij de dictaten van de heteronorm. Het bezorgt ook jongeren de lol van seksuele vrijheid op plaatsen waar controle van ouders, school en anderen afwezig zijn, plekken waar ze experimenteren met gender en seksuele opties waar elders geen ruimte voor is. De corona-crisis biedt kansen voor ecologische oplossingen zoals minder consumeren en meer seksuele genietingen die de maatschappij voorbij ideeën van familie, monogamie en coïtale seks brengen. Misschien bieden publieke toiletten en andere cruiseplekken opnieuw een goede mogelijkheid voor divers en anoniem plezier voor alle genders en voorkeuren en kan het een bouwsteen zijn voor een rijke erotische cultuur, die ondanks een seksuele revolutie nog maar deels werd gerealiseerd.

Literatuurselectie

Martin, M. (2020) *Les tasses*; expo Lavallée, Brussel: 2020. Vlaamse catalogus. Parijs: Agua.

Gert Hekma (g.hekma@contact.uva.nl) was sinds 1984 (gepensioneerd sinds 2017) docent aan de UvA, eerst voor homostudies en vervolgens voor gender en seksstudies, en schreef over onderwerpen rond homo/seks in verleden en heden in populaire en wetenschappelijke publicaties zoals *The Pursuit of Sodomy, Homoseksualiteit in Nederland van 1730 tot de moderne tijd* en *ABC van de perversies*.

Publieke seks is in de meeste landen nog steeds verboden

Erotische cultuur: verleden en toekomst

Een ander element van de pisbakken is de kunst die met, in en om deze instituties werd gemaakt door architecten en andere kunstenaars, en door gebruikers die er teksten, graffiti, reclames en plaatjes achterlieten. In zijn Nederlandse catalogus behandelt Marc Martin enkele onderwerpen: toiletmuren die spreken; de verschillende lagen van relieken, verf, sperma, graffiti, schrijfsels (palimpsesten) die de muren decoreren; het grauwe groen van de bakken als dragers van hoop en ziekte zoals seksuele vrijheid en Aids; de blikken die mannen werpen; de vooroordelen die over deze ruimtes bestaan; de *glory holes* of gloriegaten waarvan de glorie de lul was die erdoor stak voor anoniem seksgebruik; de toiledames die de dubbeltjes incasseerden; de *tearoom tracks* naar het werk van voornoemde Laud Humphreys over het versieren dat er gebeurt. Kortom een rijk boek dat ook een aanzet van de *Klappenkunst* bevat.

Het Duitse boek *Graffiti für Vespasian. Die Kunst im Pissoir* van Wilfried Eigeltinger (Berlin, Rosa Winkel: 1983) uit de nadagen van die cultuur biedt meer informatie over de inscripties van dat geheime leven. Het ging om een levendige cultuur die met de afbraak van de urinoirs in vele landen verdwenen is hoewel van het cruisen belangrijke relictten zijn overgebleven. Het is een wereld die vervangen is door parken en andere publieke plekken, en later door kroegen, sauna's, seksclubs en boekwinkels.